

Семьи гордились фамилиями, бережно хранили свои родословные. Использование семантики имен, фамилий – часто применяемый Пастернаком прием» [6, с. 67].

Итак, исследование семантики и структуры парадигмы именованных главных и второстепенных героев способствует интерпретации художественных образов и содержательной образности целостного текста. Установлено, что расширенную парадигму имеют поэтонимы, называющие персонажей – активных участников сюжетного действия. Адекватный анализ поэтонимосферы предполагает выделение микросистем, в основе которых лежит понятие *семейственность, родовое гнездо, дом*. Перспективу дальнейших исследований усматриваем в поиске иных методов и приемов структурирования поэтонимосферы, а также в выявлении приемов поэтики безымянности в «Докторе Живаго».

Анотація. Здійснено спробу структурування поетонімосфери і парадигми іменування головних, другорядних та епізодичних персонажів роману Б. Л. Пастернака «Доктор Живаго». З'ясовано позиції дослідників стосовно термінологічного апарату поетонімології. Застосовано загальнофілологічні прийоми і методи ономастичних досліджень: системний аналіз онімів, семантичний і контекстний аналіз поетонімів; виділення традиційних і унікальних прийомів поезики оніма; структурно-системний підхід до аналізу поетонімосфери. Доведено, що микросистеми поетонімосфери сформовано поняттями *дім / сім'я*.

Ключові слова: поетонім, антропоетонім, парадигма, поетонімосфера, микросистема.

Abstract: An attempt to structure the poetonimosphere and the paradigm of naming the main, secondary and episodic characters of Pasternak's novel «Doctor Zhivago» is assumed. The positions of researchers concerning the terminological apparatus of poetonimology are investigated. The methodology of work includes: the system analysis of the onyms, the semantic and contextual analysis of the poetonomes; the selection of traditional and unique techniques of poetics of the onym; the structurally-system approach to the study of poetonimosphere. It was proved that microsystems of poetonimosphere are formed on the basis of concepts *house, family*.

Keywords: poetonym, anthropoetonym, paradigm, poetonimosphere, microsystem.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Буевская М. В. Поэтонимосфера художественного текста / М. В. Буевская. – К.: Издательский дом Дмитрия Бураго, 2012. – 288 с.
2. Калинин В. М. Поэтонимосфера рассказа А. П. Чехова «Трагик» / В. М. Калинин // Филологические исследования: Чеховский сборник. – 2012. – № 12. – С. 112–125.
3. Кравченко Э. А. Имя как элемент текста и поэтонимосферы: поэтика связей и отношений [монография] / Э. А. Кравченко. – Винница: ДонНУ, 2015. – 388 с.
4. Кравченко Э. А. Теория поэтонимологии: современное состояние и перспективы поэтонимологии / Э. А. Кравченко // Збірник наукових праць професорсько-викладацького складу ДонНУ імені Василя Стуса. – 2015–2016. – С. 6–7.
5. Пастернак Б. Л. Доктор Живаго : роман / Борис Пастернак. – М. : Издательство «Э», 2016. – 624 с.
6. Березина О. С. Дом в прозе Б. Л. Пастернака / О. С. Березина // Вестник Марийского государственного университета, 2015. – № 3 (18). – С. 66–69.

УДК 821.161.2 БАГРЯНИЙ

ЖАНРОВІ ОСОБЛИВОСТІ РОМАНУ ІВАНА БАГРЯНОГО «ТИГРОЛОВИ»

Н. М. Буянкіна, В. А. Просалова

Анотація. У цій статті проаналізовано найновіші дослідження про творчість Івана Багряного у вітчизняному літературознавстві. Особливу увагу приділено жанровим особливостям твору «Тигролови», зокрема трансформації жанру пригодницького роману. Наголошено на поліжанровості цього роману. Специфіка досліджуваної теми передбачає застосування порівняльно-історичного й зіставно-типологічного методів під час дослідження романного жанру й описово-зіставного під час з'ясування жанрової специфіки роману Івана Багряного «Тигролови».

Ключові слова: жанр, трансформація жанру, роман, поліжанровість.

Постановка проблеми. Жанрова своєрідність художнього твору була предметом дослідження літературознавців упродовж тривалого часу. Як слушно зауважує

Т. Бовсунівська, старше покоління літературознавців лишило по собі «несистематизовані спостереження» стосовно «жанрових мутацій роману». Сучасні ж дослідники приділяють значну увагу жанровим модифікаціям, що «становлять реальність літературного процесу» [1, с. 5–6].

Мета статті – обґрунтувати поліжанровість роману Івана Багряного «Тигролови». **Завдання** полягає у з'ясуванні наявності ознак різних романних жанрів у зазначеному творі.

Щодо літературознавчих праць останнього десятиліття, присвячених дослідженню творчості Івана Багряного, варто наголосити на тому, що більшість дослідників і надалі приділяє увагу загальним оглядам його творчості та особливостям як поетики окремих творів письменника, так і вивчення їх у школі (М. Балаклицький [2], Т. Чонка [3], А. Сухорукова [4], В. Радзієвський [5], С. Луцій [6, 7], О. Лілік [8]).

З-поміж праць такого спрямування варто відзначити двотомник «Іван Багряний: нове й маловідоме: есеї, документи, листи, спогади, нотатки, факти» О. Шугая, який став своєрідним продовженням його роману-дослідження «Іван Багряний, або Через терни Гетсиманського саду» (К.: Рада, 1996). У передмові до двотомного видання «Пізнання Івана Багряного триває» академік Іван Дзюба написав: «Високі гідності Івана Багряного не потребують нині спеціального захисту: вони очевидні. Якщо читати його. І про нього. Кращому пізнанню цієї унікальної особистості і служить пропоноване видання. Воно також унікальне – своєю повнотою і документальною вичерпністю. Комусь може здатись, що воно переважане й без чогось можна було обійтись. Але це видання рідкісне й особливого характеру: in metoіum. Іван Багряний на нього заслужив» [9].

Філософську основу романістики Івана Багряного досліджували М. Балаклицький, Т. Марцинюк, М. Сподарець, І. Романова [10], психології творчості письменника й історії написання як його малої прози, так і знакових романів приділено увагу в монографії Л. Михиди [11], про систему біблійно-літературних паралелей, алюзій та образної символіки в романах «Сад Гетсиманський» і «Людина біжить над прірвою», а також ідейно-художні особливості роману «Сад Гетсиманський» ідеться в навчальному посібнику Н. Колошук [12]. Жанровим особливостям та поетиці віршованого роману Івана Багряного «Скелька» присвячено статті М. Васьківа [13] та Є. Генової [14].

Роман і повість подібні «за предметом зображення, засобами зображення, розкриттям характерів. Але повість охоплює менше коло проблем, коротший період із життя героя. Якщо в романі акцент робиться на розгортанні сюжету і розширенні кола проблем, то в повісті сюжет більш статичний: акцент на глибшому аналізі одного чи кількох конфліктів» [15, с. 610]. Отож, роман і повість мають як спільні, так і відмінні ознаки. Тому зрозумілим є подвійне тлумачення жанру «Тигролови» Івана Багряного.

Справді, відповідно до законів жанру в романі повинна бути велика кількість дійових осіб, кілька сюжетних ліній, життя героїв зображене упродовж значного відрізка часу. Але в творі Івана Багряного таких ознак немає: це твір із незначною кількістю дійових осіб, однолінійним сюжетом, і з цього погляду «Тигролови» мали би бути повістю. Але є кілька специфічних ознак, що притаманні й роману.

Насамперед, це політематичний твір (у «Тигроловах» приділено увагу різним темам: вплив сталінського терору на долю окремої людини та нації в цілому, змалювання побуту і традицій нащадків переселених до тайги українців, романтичне кохання Григорія Многогрішного й Наталки Сірківни тощо). Заслужують на увагу і масштаби проблем твору, їх широта і глибина (Україна колишня – Дем'ян Многогрішний, перші переселенці – й Україна 30-х років ХХ століття; Україна, задавлена сталінським терором, і Україна лісова, ідилічна «Сіркова держава», БАМЛАГ, заробітчани). Твір має переважно форму розповіді, яка іноді переривається оповідями головних дійових осіб, прямою мовою, описами природи, інтер'єру, авторськими характеристиками.

Вказуючи на такі риси роману, варто не забувати про те, що досліджується твір пригодницького жанру, тобто «сюжет якого насичений незвичайними подіями й характеризується несподіваним їх поворотом, значною динамікою розгортання» [15, 612].

Тому для врівноваження цих ознак у творі пригодницького жанру має бути однолінійний сюжет, проста композиція для того, щоб відповідати своїм жанровим ознакам.

Належність «Тигроловів» до жанру **пригодницького роману** підтверджують особливості змісту твору і характеру головного героя. Сюжет твору насичений надзвичайними подіями, несподіваними крутими колізійними поворотами, динамічним їх розгортанням. Читач перебуває у постійній напрузі: втечі, переслідування, атмосфера таємничості та загадковості, сенсаційні випадки та повідомлення, сміливі припущення та розгадування поглинають увагу, стираючи грані між уявним і реальним світами. Головний герой твору Григорій Многогрішний – не пересічна середньостатистична особистість. Він виокремлюється серед інших людей тим, що спромігся кинути виклик владі, тим, що «не перейнявся озлобленням і ненавистю до людей, зберіг у собі людяність, доброту, здатність співчувати, співпереживати» [24, 10]. Окрім названих, наявними є також такі ознаки пригодницького роману: чітке розмежування персонажів на позитивних і негативних, мисливські пригоди, кохання до дівчини, яка зросла в умовах дикої природи, і, звичайно, щасливий фінал.

Проте твір Багряного виокремлюється поміж інших розгалужень пригодницького жанру. Він збагачує жанр глибокими аналітичними розробками і справді мистецькими відкриттями. Так, сюжетні епізоди з життя головного героя роману виконують одразу кілька змістовних функцій:

- відтворюють особливості моралі та побуту життя українців Далекого Сходу;
- охоплюють головні події з історії українського народу;
- розкривають особливості світобачення і ставлення до життя автора та головного героя твору;
- спонукають до філософських роздумів.

Ці чинники стали основою для пошуків у романі інших жанрових ознак. Найбільш прикметними виявилися ознаки **автобіографічного роману**, які виявилися в тому, що автор використав для написання епізоди з власного життя. Звичайно, в цьому випадку перед читачем постає не автобіографія, а художнє узагальнення, яке сприяє створенню відчуття справжності та реальності подій.

Під час розгляду проблематики твору було з'ясовано, що значне коло проблем роману має філософське підґрунтя. Це виявляється в тому, що Іван Багряний по-своєму бачить особливості людського буття в умовах тоталітарної системи, подає свій погляд на абсурдність буття особистості в цій системі. Слушність такої позиції, зокрема, підтверджує думка І. Романової, що «в атмосфері загальної безвиході та упослідженості герой постає сам на сам зі своїм буттям», що «прояви зовнішнього, детермінованого буття поступаються особистісним прагненням, насамперед бажанню боротися за самого себе», а «бунт головного героя можна розглядати як протест проти існуючої ситуації, проти перетворення людини на річ» [10, с. 7]. Таким чином екзистенціальна проблематика підтверджує **наявність ознак філософського роману** в творі.

Тематика та ідея «Тигроловів» дозволяють виділити **ознаки політичного роману**, адже у творі розкриваються особливості державного радянського устрою 30-х років ХХ століття, з його репресіями, арештами, ув'язненнями, розподілом населення. Про розподіл населення соціалістичної країни глибше уявлення дають і символічні образи поїздів.

Крім того, у творі простежуються **риси виховного роману**, які тісно пов'язані з образом головного героя. Через ретроспекцію читач має можливість зіставити героя теперішнього з героєм колишнім, спостерігати за його становленням і змужнінням. Роман допомагає усвідомити, якою має бути людина, вчить певним моральним нормам.

До того ж у «Тигроловах» Багряний змалював життя та побут українців Далекого Сходу. Ці особливості показані на прикладі родини Сірків, людей, які зберегли українськість в умовах дикої тайги. Отож, у творі з'являються **елементи родинно-побутового та етнографічного роману**.

Іван Багряний зробив певний внесок у розробку пригодницького жанру. Він не тільки зосереджується на обробці сюжету, прагне зробити його захопливим, а й турбується про

вираження внутрішнього світу персонажів, про відповідне подання інших характерів. Увагу читача привертають правдиві зображення неволі українського народу, опис екзотичних країв і пригоди героїв.

Отож, автор створив оригінальний мистецький твір. Взявши за основу побудови тип пригодницького роману, він вдало поєднав у ньому елементи автобіографічного, філософського, політичного, виховного та родинно-побутового романів. Таким чином можна констатувати, що особливістю цього роману є його поліжанровість.

Зважаючи на трансформацію жанру пригодницького роману в «Тигроловах» Івана Багряного, перспективним видається подальше дослідження подібних явищ у творчості цього письменника, зокрема й у контексті жанрових трансформацій та модифікацій, властивих європейській літературі ХХ століття.

Аннотація. В статті представлено інформація про найновіші дослідження творчості Івана Багряного в українському літературознавстві. Особливу увагу приділено жанровим особливостям твору «Тигролови», зокрема трансформації жанру пригодницького роману. Акцентовано поліжанровість цього роману. Специфіка досліджуваної теми передбачає використання порівняльно-історичного та сопоставительно-типологічного методів при дослідженні романного жанру та описательно-сопоставительного при вивченні жанрової специфіки роману Івана Багряного «Тигролови».

Ключові слова: жанр, трансформація жанру, роман, поліжанровість.

Abstract: In this study presents the information about the newest researches of the creation to Ivan Bagryanyj in the domestic literary criticism. Special attention is spared of the genre to the features work «Hunter on tigers», in particular of the transformation of the genre to the adventure novel. Accented of the much genre to this novel. Specific of researched subject provides the using of comparative-historical and descriptive-comparable methods, which gives a possibility to determine of the genre to this novel to Ivan Bagryanyj.

Keywords: genre, the transformation of the genre, novel, much genre.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Бовсунівська Т. В. Жанрові модифікації сучасного роману / Т. Бовсунівська. – Харків.: Вид-во «Діса плюс», 2015. – 368 с.
2. Балаклицький М. Іван Багряний як літературна постать / Максим Балаклицький // Багряний І. Вибрані твори / Іван Багряний. – К.: Смолоскип, 2006. – С. 5–41.
3. Чонка Т. Між світлом і темрявою: Як дослідження семантики кольору допомагає у шкільному вивченні «важкої» літератури (М. Хвильовий, «Я (Романтика)»; І. Багряний, «Сад Гетсиманський») / Тетяна Чонка // Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колежіумах. – 2007. – № 8. – С. 94–103
4. Сухорукова А. А. Іван Багряний, «Тигролови»: Версія шкільного аналізу / А. А. Сухорукова // Вивчаємо українську мову та літературу. – 2007. – № 2. – С. 22–28.
5. Радзівський В. «Місячна соната» Бетховена як виражальний засіб у романі Багряного «Сад Гетсиманський» / Володимир Радзівський // Дивослово. – 2007. – № 6. – С. 15–20.
6. Луцій С. «Тигролови» та «Сад Гетсиманський» у контексті еміграційної періодики / Світлана Луцій // Київ. – 2007. – № 1. – С. 166–173.
7. Луцій С. Про нашу мужність: романи І. Багряного «Тигролови» та «Сад Гетсиманський» / Світлана Луцій // Українська культура. – 2007. – № 12. – С. 36–37.
8. Лілік О. Роман І. Багряного «Сад Гетсиманський»: вивчення в школі / О. Лілік // Всесвітня література та культура в навчальних закладах України. – 2007. – № 2. – С. 12–14.
9. Шугай О. Іван Багряний: нове й маловідоме: есеї, документи, листи, спогади, нотатки, факти; у 2-х кн. Кн. 1-2 / Олександр Шугай. – К.: Смолоскип, 2013. – Кн. 1. – 960 с.; 48 іл. – Кн. 2. – 1048 с.; 48 іл
10. Романова І. В. Екзистенціалістські мотиви в романістиці Івана Багряного. – Рукопис. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.01.01 – українська література. – Харків: Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, 2008.
11. Михіда Л. Іван Багряний: таємниці творчої лабораторії. Мала проза: монографія / Людмила Михіда. – К.: Укр. пріоритет, 2014.
12. Колошук Н. Іван Багряний: домінанти творчості та проблеми вивчення: навч. посіб. для студентів вищ. навч. закл. / Надія Колошук. – Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2010. – 121 с.
13. Васьків, М. С. Проблема жанрової сутності роману у віршах І. Багряного «Скелька» / М. С. Васьків // Вісник Запорізького національного університету: Філологічні науки. – Запоріжжя: ЗНУ. – 2008. – № 1. – С. 33–43.
14. Генова Є. Віршований роман «Скелька» Івана Багряного: особливості поезики / Євгенія Генова // Рідний край: Літературознавство. – Полтава: ПНПУ. – 2012. – №1 (26). – С. 115–121 // <http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/1809>
15. Літературознавчий словник-довідник / Гром як Р. Т., Ковалів Ю. І. – К.: ВЦ «Академія», 2006. – 752 с.